

TANITMA YAZILARI

HUTTEROTH, WOLF DIETER *16. Asırda Filistin ve Ürdünötesi. Osmanlı Tapu Tahrir Defterlerine göre kırsal yerleşim bölgelerinin ekonomik yapısı.*

(*Palastina und Transjordanian im 16. Jahrhundert. Wirtschaftsstruktur landlicher Siedlungen nach Osmanischen Steuerregistern.*)

(*Beihefte zum Tubinger Atlas des Vorderen Orients, Reihe B., Nr. 33*)
Wiesbaden: Dr. Ludwig Reichert Verlag, 1978; VI+98 pp. 8.

Yazanımızın da belirttiği gibi, tahrir defterlerinin baş sayfalarında yer alan *kanunnâmeler* ilk defa ilimizi çeken J. von Hammer olmuştur. A. Velics ve E. Kammerer ise, bu defterlerden Avrupa kütüphanelerinde muhafaza edilen ve Macaristan ile ilgili olanlar üzerinde ilk defa gerçek anlamda bir çalışma yaptılar ve bazı kısımlarını da tercüme ettiler. Bu iki âlim verilerini *A Mayarorszaki torok kinestari defterek* (Budapest, 1886-1890) adlı altında iki ciltlik bir eserde yayınladılar. Mamafih, bir Macar ilim adamı olan L. Fekete'nin yayınlarından (örneğin: *Az Torok vac egy XVI., Szazadi Osszeiras Alapjan*, Budapest 1942; *Az Estergomi Szandzsak 1570. Evi Adoosszeirasa*, Budapest 1943) sonra ancak Osmanlı tarihi üzerine çalışan tarihçiler bu defterlerin önemini anlamaya başladılar. Dolayısıyla, Fekete'den bu yana bu defterler üzerinde araştırmalarda bir artış görülmektedir. Balkan ülkeleri tapu tahrir defterlerinden yayınlananların yanısıra, gerek Türkiye'den gerekse Arap ve Avrupa ülkelerinden doktora yapan bazı lisansüstü öğrenciler, bir veya bir kaç tapu tahrir defterleri üzerinde çalışıp tez olarak çeşitli üniversitelerde takdim ettiler. Tez olarak takdim edilen bu gibi çalışmaların hemen hemen hepsi tarihçiler tarafından yapılmıştır. Dolayısıyla, Hutteroth'un çalışması bir coğrafyacı olması hasebiyle diğerlerinden ayrı bir karakter arz etmektedir.

Yazar, Ankara Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü'nün "Kuyûd-i Kadîme" diye tanınan arşivinde muhafaza edilen ve Kudüs, Nablus, Gazza, Laccun, Aclun (Ürdünötesi), Safed sancakları ile Şam livâsına bağlı Havran kazasına ait olan yedi defter üzerinde inceleme yapmıştır. Bu defterler III. Mehmed devrine ait olup Hicrî 1005—Milâdî 1596-97 tarihini taşımaktadırlar. Türk makamlarından aldığı izne dayanarak, yazar, ilk beş defteri 1968 yılında mikrofilme almış ve geriye kalan iki defteri de 1973 yılında istinsah etmiştir. Dolayısıyla, yazar, bu eseri üzerinde uzun yıllar çalışmış veya en azından plânlar yapmıştır. Osmanlı Tapu Tahrir Defterlerini okumanın güçlüklerine vâkıf olan yazar, kendisinin de bilhassa yerlilerinden olmadığı bir bölgenin defterlerini okumada karşısına çıkacak mahallî tâbirleri çözmek için bir yerliye ihtiyacı olacağını anladığından, Arap olan Kamal Abdulfatah ile birlikte çalışmış ve birlikte *Historical Geography of Palestine, Transjordan and Southern Syria in the Late 16th Century* adlı altında 1977'de Erlangen'da bir eser yayınlamışlardır. Burada tanıtmasını yaptığımız eser, bir yıl önce İngilizce olarak yayınlanmış bu mezkûr eserin bir özeti mahiyetindedir. Mamafih bölgenin tarihi ekonomi haritasının çizilmesini konu edinen bölüm ile defterlerden alınan bazı tpkı basımlar ve transliterasyonlar (okunuşlar), sadece burada tanıtmasını yaptığımız eserde bulunmaktadır. Hutteroth yaptığı transliterasyonda tamlamaya yer vermediği gibi bazı kelimeleri de yanlış okumuştur. Bu yanlış okumalara şu örnekleri verebiliriz: "der" yerine "dir", "bahâ-i" yerine "bihâ", "mâ'a" yerine "ma", "zu'amâ" yerine "za'amâ" birer yanlış okumadır. Ayrıca, benim görüşüme göre, "haqq" ke-

limesinin yerine "hisse-i" ve "nısf" kelimesinin yerine "nısf" kelimesi konya idi belki daha doğru olurdu.

Hutteroth bu eserini aynı zamanda 11-13 Temmuz 1977 tarihleri arasında Ankara Hacettepe Üniversitesi'nde yapılan "Birinci Uluslararası Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi Kongresi"ne bildiri olarak sunmuş idi. Bildiri "The Demographic and Economic Organisation of the Southern Syrian Sancaks in the Late 16th Century" başlığı altında *Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi (1071-1920)* adlı kongre bildirimlerini içeren kitapta yayınlanmıştır (Ankara 1980, s. 35-47). Burada tanıtmasını yaptığımız bu Almanca eserde sadece bir kaç harita bulunmasına karşın eserin yukarıda zikredilen İngilizce nüshasında ve bildiriye renkli ve çok güzel çizilmiş haritaların sayısı yeterli denecek kadardır.

Hutteroth'un üzerinde çalıştığı bu tahrir defterleri, diğer bölgelerin tahrir defterlerinde olduğu gibi, bize Filistin ve Ürdünötesi'nde yer alan sancakların defterlerinin tescil edildiği tarihlerde iktisadî, coğrafi ve sosyal tarihi hakkında yeterince bilgi vermektedir. Mamafih tahrir defterlerindeki tahıl çeşitleri, vergi miktarları, nüfus tahriri, ze'âmet ve timârların büyüklük ve küçüklükleri gibi bilgiler birbirleri ile karşılaştırılıp değerlendirilmelidirler. Maalesef, tanıtmasını yaptığımız bu eserde, Hutteroth, verdiği listelerde mezkur bilgilere yeterince yer vermemiş, ama eserin yukarıda bahsettiğimiz İngilizce nüshasındaki bilgilere her an başvurulabilir.

Hutteroth, bölgenin nüfus hesaplamasında Ö. L. Barkan'ın sistemini takip etmiş ve her haneyi beş ile çarparak mücerredlerini eklemiştir. Böylece incelemede bulunduğu bölgenin toplam nüfusunun 340,200 kişi olduğu neticesine varmıştır. Yazar ayrıca bu toplamı livâlara göre hesaplamak suretiyle aşağıda bulunan nüfus rakamlarını elde etmiştir (bu rakamlara kasabalar ve kabileler de dâhildir):

Kudüs Livâsı	42,155	şahıs
Nablus "	39,960	"
Gazza "	56,950	"
Safed "	82,570	"
Laccun "	7,490	"
'Aclun "	34,645	"
Havran Kazası	76,430	"
TOPLAM	340,200	"

Her bir livânın başında bir mîr-livâ yani beg bulunuyordu. Bu beglerin aynı zamanda bu livâlardan belirli gelirleri vardı. Genellikle has sahibi olan mîr-livâların yanısıra za'ım ve sipâhilerin de bu livâlardan ze'âmet ve timâr diye adlandırdığımız gelirleri vardı. Hutteroth bu has, ze'âmet ve timâr sahiplerini aşağıdaki şekilde tabloya dökmektedir:

Livâ	mîr-livâ	za'ım	sipâhi	(tezkerelü ve tezkeresüz)
Safed	1	1	90	
Laccun	1	14	30	
Nablus	1	25	36	
Kudüs	1	18	43	
Gazza	1	41	86	
'Aclun	2	17	42	
Havran Kazası	—	45	80	
TOPLAM	7	161	406	

Livâların toplam gelirlerini hesaplayan Hutteroth, bu gelirlerin dağılımlarını şöyle hesaplamıştır: Hâss-ı Hümâyun: 2,927,000 (% 23); Hâss-ı mîr-livâ (7 begin hası): 2,749,000 (% 21.5); ze'âmet ve timârlar: 4,473,000 (% 34); vakf: 2,750,000 (% 21.5) (bütün rakamlar akçe olarak verilmiştir). Böylece bölgenin vergi olarak alınan toplam gelirleri 12,899,000 akçe idi. Her ne kadar yukarıda arz ettiğimiz bilgiler bize tanıtmasını yaptığımız bu kitabın konusu hakkında bir bilgi veriyorsa da bölümlerinin başlıklarını buraya yazmamız kitabın içeriği hakkında daha geniş bilgiye sahip olmamızı sağlar sanırım: 1. Mukaddime (s. 1-7), 2. Osmanlı vergi defterlerinin yapısı ve idarî organizasyon (s. 8-14), 3. Fiskal üniteleri (s. 15-19), 4. Nüfus dağılımı ve (dinî gruplara) taksimatı (s. 31-33), 6. Fiskal varidatlarını elle-
rinde tutanlar (s. 35-40), 7. Bir tarihî ekonomi haritasının çizilmesi konusu (s. 41-48), 8. Defterlerden alınmış faksimileler ve transkripsiyonları (s. 49-64), 9. Fiskal üniteler listesi (s. 65-91). Bibliyografya ve yararlanılan haritaların listesi kitabın sonundadırlar.

DR. M. MEHDİ İLHAN